

IJsselstenen

Gerard van Buurt

IJsselstenen zijn kleine gele Hollandse bakstenen. IJsselstenen, de naam komt van de Hollandsche ijssel niet van de Gelderse ijssel. IJsselstenen zijn geel omdat de klei daar kalk bevat. Daarom worden zij ook wel “geeltjes” genoemd. Deze ijsselstenen werden door de schepen van de WIC en de VOC en ook andere Nederlandse schepen als ballast gebruikt. Zij werden via de Hollandsche ijssel naar Rotterdam en Zeeland vervoerd. Via Oudewater konden zij van de Hollandse IJssel, over de Linschoter vaart richting de Vecht en de Amstel, naar Amsterdam verscheept worden. In alle Nederlandse forten in de West en in de Oost zijn deze stenen te vinden, en dit is dan altijd een teken dat het om een Nederlands fort gaat. Ook in andere Nederlandse koloniale bouwwerken uit die tijd worden zij aangetroffen (regeringsgebouwen, kerken etc.). Ook in vele Curaçaosche landhuizen zijn deze verwerkt, het pad van Landhuis Klein Piscadera, was bv. van deze ijsselstenen. Dit landhuis was oorspronkelijk een landhuis van de WIC.

De ijsselsteenfabrieken bevonden zich tussen Oudewater en Oudekerk, langs de Hollandsche IJssel, de meesten ten westen van Gouda. Zij werden gestookt met turf uit Drente. Die meer oostelijk nabij Oudewater verdwenen eind 17e, begin 18e eeuw. De laatste nog werkende fabriek bevond zich in Nieuwekerk aan den IJssel en werd in 1964 gesloten. Deze fabriek is nu een museum.

In vroege tijden, sinds de 15e eeuw, werd turf gewonnen in de veengebieden langs de Oostermoerse vaart en werd vandaar met kleine turfschepen, de zgn. Snabben overgebracht naar de stad Groningen. Van Groningen kon de turf via Heerenveen en Lemmer naar De Zuiderzee (het latere IJsselmeer) en naar Amsterdam vervoerd worden. In de 17e eeuw kwam de

turfproductie in Zuid-West Drenthe op gang, de turf werd naar Meppel vervoerd en vandaar naar Zwartsluis. In Zwartsluis werd de turf overgeladen op grotere potschepen, de zgn. turfpotten en overgebracht naar Zwolle en Amsterdam. Later, halfweg 19e eeuw, werden de kanalen in Drenthe verbreed en verdiept zodat het niet meer nodig was om in Zwartsluis over te laden. De ijsselstenen krimpen veel, omdat

ze veel organische stof bevatten, daarom was de maatvoering moeilijker en zijn zij kleiner. Ook waren zij te dun voor goed isolerende spouwmuren. Er zijn wel huizen mee gebouwd, maar voor huizenbouw prefereerde men grotere bakstenen. Zij werden gebruikt voor het vormen van gewelven (ik neem

aan dat de iets kleinere maat en dus wat lichtere steen, daarvoor een voordeel is). De ijsselstenen werden vooral voor bestrating gebruikt, met name de hardere, beter doorgebakken stenen de zgn. klinkers, zo genoemd naar het geluid dat zij maken.

Sommige van de ijsselstenen hebben een iets oranje gloed. Waarschijnlijk zat er dan toch iets ijzer in de klei. Wanneer het licht recht op de stenen valt is deze oranje gloed vaak duidelijker zichtbaar dan wanneer het licht langs zij valt.

Guyana en Suriname

“Kijk over Alles”, Essequibo.
(Alamy Stock foto)

"Kijk over Alles" (nu Kijk over All genoemd), is een oud Nederlands fort, bij de confluente van de Essequibo en de Mazaruni geweest. Deze nederzetting dateert al uit 1616 (Temminck Groll, e.a., 2002)

Het staat op een eilandje in de Mazaruni (Alamy stock foto). Het fort beheerste de toegang tot de bovenloop van de Essequibo en de Mazaruni. In deze gebieden wordt goud gevonden. Op de foto de poort van het fort, die bewaard gebleven is. Deze is met ijsselstenen gebouwd, keurig metselwerk. Deze ijsselstenen zijn vanuit Zuid-Holland tot hier aangesleept, waarschijnlijk

via Vlissingen. Het fort staat in 'the middle of nowhere', ver in het binnenland.

Het huidige Guyana bestond uit 3 Nederlandse kolonies te weten, Essequibo, Demerara en Berbice (van West naar Oost). Meer langs de benedenloop van de Essequibo staat het vrij grote fort Zeelandia. De kolonie Essequibo werd beheerst door de Zeeuwen. In deze kolonies en ook in Suriname werden al snel lokale bakstenen gefabriceerd.

De lokale Surinaamse bakstenen waren meestal (maar niet altijd) intens rood. Fort Zeelandia op Fort Island in de Essequibo is eveneens

van lokaal vervaardigde baksteen en zo ook het Fort Zeelandia in Paramaribo. Het oude kruitmagazijn in dit fort in Paramaribo, dat ook als gevangenis heeft gefunctioneerd en ook "kakkerkakkengat" genoemd werd, heeft een tongewelf van gele ijsselsteentjes en is toegankelijk via een poortje met kruisgewelf dat eveneens van ijsselstenen is. (Attema, 1981). Hier zien we nog een voorbeeld van het gebruik van ijsselstenen voor gewelven.

In het oerwoud groeien er schimmels en levermossen op de stenen, waardoor zij soms donkerder lijken.

Curaçao

Fort Beekenburg

Foto Gerard van Buurt - 2007

Foto Gerard van Buurt - 2007

De gele ijsselstenen bij Fort Beekenburg werden gebruikt voor de embrasures (schietgaten) en de vloeren (Ozinga, 1959).

Fort Nassau

Foto Gerard van Buurt - 2021

Het gewelf van de ingang door de muur van Fort Nassau is gevormd met ijsselstenen. Op een aantal plaatsen bedekte het pleisterwerk deze stenen niet geheel en/of heeft het later deels losgelaten, waardoor zij zichtbaar zijn.

Pad van ijsselstenen, Fort Nassau. De iets grijzere stenen waren wat poreuzer en hebben wat stof en algen opgenomen

Landhuis San Nicolas

Landhuis San Rafael

Foto Carel P. de Haseth - 2013

Landhuis Klein Piscadera

Foto Carel P. de Haseth - 2019

Gebruik ijsselstenen in de keuken, achterwand van het voormalig fornuis.

Foto Gerard van Buurt - 2021

Foto Gerard van Buurt - 2021

Landhuis Savonet

Foto Michelle Pors-da Costa Gomez - 2007

Foto Michelle Pors-da Costa Gomez - 2009

Doorkijk naar de paardenstallen voor (boven) en na (onder) de restauratie van Landhuis Savonet.

Foto Michelle Pors-da Costa Gomez - 2022

Oven in de voormalige keuken van het voormalige partijgebouw van de DP. De ingang van dit voormalige woonhuis lag eerst aan de Breedestraat in Otrobanda maar werd verplaatst naar de Frederikstraat na de bouw van het pand van de Landsloterij. Het pand brandde in 1999 af, maar de oven bleef intact.

Literatuur

- Historische Vereniging Nieuwekerk aan den IJssel - <http://www.hvnweb.nl/historie/data/ijsselsteenbakkerij.htm>
- Het geheugen van Drenthe - <https://www.geheugenvandrenthe.nl/turfvaart>
- Attema, Y - 1981 - Monumentengids van Paramaribo. De Walburg pers, Zutphen.
- Ampt, K., Little, A., Paar, E. (Ed) - 2017 - Verre forten, Vreemde kusten. Sidestone Press, Leiden, 408 pp
- Beek, M., Kooiman., M - 1993 - OUDEWATER, geschiedenis en architectuur. Monumenten-inventarisatie provincie Utrecht. Uitgeverij Kerckebosch, Zeist 387 pp.
- Ozinga, M. D. - 1959 – De monumenten van Curaçao in Woord en Beeld. Stichting Monumentenzorg Curaçao.
- Temminck Groll, C.L., e.a. - 2002 -The Dutch Overseas, Architectural Survey. Waanders Publishers, Zwolle. Netherlands Department for Conservation.

COLOFON

Auteur:	Gerard van Buurt gvanbuurt@gmail.com
Foto's:	Gerard van Buurt Carel P. de Haseth Michelle Pors-da Costa Gomez
Opmaak:	Michelle Pors-da Costa Gomez michelle.porsdacostagomez@gmail.com
Datum:	Maart 2022